

NEKE NAZNAKE UZ SPLITSKI PRIMJERAK BARENTSOVE KARTE JADRANA

MITHAD KOZLIČIĆ
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 912.4 Jadransko more
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno : 1995-10-10
Received

U znanstvenoj su literaturi poznate dvije inačice plovidbene karte Jadrana nizozemskog pomorca i polarnog istraživača Willema Barentsa (1550.-1597.). Prva je izrađena i otisnuta u Amsterdamu 1595. godine (K-1). Njezina je primarna funkcija bila praktično-plovidbena. Suprotno tome, K-2, koju datiramo u 1595. (1637.-1662.) godinu, iskorištena je kao geostrategijska karta Jadrana i južnih dijelova Europe. Naime, na sjevernim obalama Jadranskog mora, osobito u njihovu zaleđu, dešavale su se od polovice 16. stoljeća bitne vojne i političke izmjene prodorom Turaka. Upravo je takva karta nedostajala u "Atlasima" Nizozemca Jana (Johann; Ioannes) Janssoniusa (1588.-1664.), tiskanim više puta također u Amsterdamu, ali u razdoblju 1637.-1662. god. Barentsova K-1, čijom je tiskarskom pločom Janssonius raspolagao, tu je funkciju mogla ispuniti. Stoga Janssonius na njoj čini samo najnužnije izmjene u suglasju s likovnim standardima kartografije prve polovice 17. stoljeća, te je takvu tiska. K-2 time gubi prvotnu praktično-plovidbenu funkciju, te poprima značajke karte s bitnim geostrategijskim elementima u značenju. Tim temeljnim pitanjima K-1 i K-2 bavi se ovaj članak.

I.

Tijekom katalogiziranja kartografske građe Sveučilišne knjižnice u Splitu uočio sam izvornu plovidbenu kartu Jadrana (K-2)¹ Willema Barentsa.² Gotovo identičnu kartu (K-1) prvi je krajem prošlog stoljeća objelodanio A. E. Nordenskiöld.³ Od suvremenih autora kratko su se na K-1 osvrnuli L. Lago - C. Rossit,⁴ odnosno sam L. Lago,⁵ pa M. Marković,⁶ a nešto detaljnije M. Kozličić.⁷ Karta K-1, koliko je u ovom trenutku poznato, otisnuta je samo dva puta. Drugi otisak je karta iz Sveučilišne knjižnice u Splitu (K-2), što je predmet ovoga članka.

Ova je Barentsova plovidbena karta prvi put tiskana 1595. u sklopu njegova "Pomorskog atlasa Mediterana". Odnosno, uz generalnu kartu zapadnog Mediterana, otisnuto je osam regionalnih plovidbenih karata, od kojih se jedna odnosi na Jadran (K-1).⁸ Budući da se izdanja iste karte najčešće razlikuju po tekstu u kartuši, u produžetku se daje prvo tekst kartuše karte čiju se fotografiju (K-1) može naći kod A. E. Nordenskiölda, L. Lago - C. Rossita, odnosno L. Laga i, u najnovije vrijeme, M. Kozličića.⁹ Dakle, dolje lijevo čitamo: *Tabula Hydrographica, / In qua Italiae, orae maritimae; Item Venetiae, Istriae, Dalmatiae, / Slawoniae, Graeciae, et orae maritimae Corfu, Chephaloniae, et adia- / centium Insularum : earum etiam omnium quae in Mari / Supero habentur :*

¹ Sveučilišna knjižnica u Splitu, Zbirka zemljovida, sign. ZZ-XVI-1. Usp. M. KOZLIČIĆ - M. LOZIĆ, 1994, 13 i karta između str. 14-15. Također vidjeti literaturu u bilj. 11. ovoga rada.

² Willem Barents, ponekad u literaturi Barendsz, nizozemski je pomorac i arktički istraživač (1550.-1597.). Zahvaljujući rezultatima polarnih istraživanja, njegovim je imenom nazvano područje između sjevernih obala Europe, Svalbarda (Spitsberga), Zemlje Franje Josipa i otočne skupine Novaja Zemlja (Barentsovo more). Također i jedan otok u blizini Svalbarda (Spitsberga). Osim tih polarnih istraživanja po kojima je najviše poznat, a sastojala su se u pronalaženju sjeveroistočnog morskog puta kroz Arktički ocean prema Kini, intenzivno se bavio pomorskom kartografijom. Preciznije, prvo se posvetio pomorstvu i pomorskoj kartografiji, a arktičkim se istraživanjima počeo baviti zadnjih godina života. U prvu ekspediciju kreće 1594., u drugu 1595., a u treću 1596. godine. Na njoj, uspjevši nekako preživjeti zimu 1596.-1597., ipak od iscrpljenosti stradava u proljeće 1597. godine. Usp. A. E. NORDENSKIÖLD, 1889, 50-51 (br. 11); Č. MAJIĆ, 1972, 301; R. BOŠNJAK, 1972, 301.

³ Komentar u A. E. NORDENSKIÖLD, 1889, 50-51 (br. 11). Karta je otisnuta skoro u veličini faksimila u A. E. NORDENSKIÖLD, 1897, 77, sl. 30.

⁴ L. LAGO - C. ROSSIT, 1980, 142-143, T. LXIII.

⁵ L. LAGO, 1992, sv. 2, 122.

⁶ M. MARKOVIĆ, 1993, 118 i bilj. 20.

⁷ M. KOZLIČIĆ, 1995, 192-196 i K-170 (str. 193) te posebno otisnuti planovi naših luka i morskih područja kao izdvojeni detalji s te Barentsove karte (str. 195-196): K-170a. Plan luke Rovinj; K-170b. Područje Trogira; K-170c. Dubrovačko-cavtatsko područje; K-170d. Plan luke Pomena na Mljetu; K-170e. Karta Boke kotorske. Na istom je mjestu karta detaljnije analizirana te je dat popis toponima s hrvatskog dijela Jadranskog mora, a njihova je identifikacija izvršena u *Indexu* na kraju navedenoga djela (str. 300-355).

⁸ Atlas se izvorno naziva *Caert boeck vande Midlandtsche Zee*, a tiskan je u Amsterdamu 1595. godine (A. E. NORDENSKIÖLD, 1889, 50). Kako se pripočeva u produžetku naslovnice, tiskarski je dio posla objavljen kod Corneliusa Claesza (usp. A. E. NORDENSKIÖLD, 1897, 77; M. MARKOVIĆ, 1993, 118 i bilj. 20).

⁹ A. E. NORDENSKIÖLD, 1897, sl. 30; L. LAGO - C. ROSSIT, 1980, T. LXIII; L. LAGO, 1992, sv. 2, 122; M. KOZLIČIĆ, 1995, 192-196 i K-170, K-170a, K-170b, K-170c, K-170d, K-170e.

*necnon & portus, Promontoria profunda & / Syrtes, Portusitem praecipui, topographice Summa diligentia / designantur a Giulielmo Barentsono / (...).*¹⁰

Dolje, po sredini, uz rub karte, postoji još zapis: *Pieter Vaiden Keere fecit anno 1595*. Time nam je poznat ne samo autor djela (Willem Barents), pa izdavač "Atlasa" (Cornelius Claesz, vidi bilj. 8), nego i bakropisac, koji je na bakrenu ploču prenio Barentsov kartografski rad (Pieter Vaiden Keer). Uz to, izriječkom je označeno da je taj, u ono doba najopsežniji i najzahtjevniji dio posla, tj. bakropis, dovršen 1595., tj. iste godine kad je otisnut i "Atlas" u cjelini.

Izdanje koje se nalazi u kartografskoj zbirici Sveučilišne knjižnice u Splitu (K-2) ima ponešto izmijenjen tekst naslova karte.¹¹ U kartuši čitamo: *TABVLA / SINVS VENETICI. / In qua Italiae orae maritimae, item Venetiarum, Dalmatiae, / Slavoniae, Graeciae comprehenduntur: ut et insulae in eodem si- / nu celebriores ut Corfinium, et Chephalonia, illiq. locorum ad- / jacentes et dispersae in mari supero insulae; nec non portus prae- / cipui, promontoria, profunda et Syrtes, locaque quae in hoc / tractu mare alluit. / --- / Amstelodami, / Apud Ioannem Ianßonium*

S obzirom na tehnologiju izradbe karata krajem 16. i početkom 17. stoljeća, L. Lago i C. Rossit s pravom u legendi uz tu kartu (K-2) ističu: *La carta dell'Adriatico di Willem Barentsz (1595), ristampata di Giovanni Jansonio*.¹² Usporedbom karata (K-1 i K-2), doista se može izvući jedino takav zaključak. Naime, splitski primjerak (K-2), koji je dosad objelodanjen dva puta, ali bez detaljnijeg komentara,¹³ stvarno je pretisak Barentsova izvornika (K-1). U kartografskom pogledu to je potpuno ista karta. Razlike su u likovnom rješenju vanjskog okvira (ovitka) planova luka i morskih područja smještenih u gornjem desnom i donjem lijevom kutu. Naime, umjesto raskošnih renesansnih, svojstvenih 16. st. na K-1, taj je okvir (ovitak) na K-2 pojednostavljen u duhu 17. stoljeća. Time je novonastali prostor na K-2 popunjen planinskim vijencima prikazanim pomoću sustava krtičnjaka (odnosi se na gornju desnu skupinu planova), odnosno, isticanjem *Regno / di / Napolis*, te "x" sustava krtičnjaka, kod donje lijeve skupine planova. Dalje, naziv *VENETIA* poviše plana Mletačke lagune (na K-1), zamijenjen je sličnim *Venetia* unutar plana (K-2). Osim toga, budući da se splitski primjerak naziva "Kartom Mletačkog zaljeva", bilo je suvišno ime tog zaljeva zadržati kao na K-1, pa je na K-2 eliminirano. Na koncu, opet umjesto renesansne raskoši 16. stoljeća, u duhu 17. stoljeća izvršena su pojednostavljenja kompasnih

¹⁰ Kartuša je dvojezična. Dalje slijedi prijevod latinskog teksta na nizozemski, što je razumljivo s obzirom na mjesto izdanja. O modalitetima objelodanjivanja kartografske građe detaljnije u M. KOZLIČIĆ, 1995, 7-10 ("Uvodne pripomene"). Taj je dio, radi važnosti, u toj knjizi u cjelini uključen i u sva tri opsežna sažetka na engleskom, talijanskom i njemačkom jeziku (str. 359-366).

¹¹ Karta je objelodanjena u M. KOZLIČIĆ, 1994, karta uz mjesec ožujak - travanj, s dvojezičnim (hrvatsko-engleskim) komentarom u prilogu. Također M. KOZLIČIĆ - V. LOŽIĆ, 1994, 13 i karta između str. 14-15. Ista je karta, prema dostupnoj literaturi, jedino još objelodanjena kod L. LAGO - C. ROSSIT, 1986, sv. 1, sl. 271. (između str. 306-307). Lago i Rossit je ni taj put detaljnije ne analiziraju, već u bilj. 2 (str. 312) citiranog djela donose nešto opsežniju literaturu.

¹² L. LAGO - C. ROSSIT, 1986, sv. 1, sl. 271. (između str. 306-307). Sličan je tekst i u L. LAGO - C. ROSSIT, 1980, 142-143, T. LXIII, samo što se tamo on odnosi na pravo prvo izdanje karte koju je objelodanio A. E. Nordenskiöld - v. bilj. 3.

¹³ Usp. bilj. 11.

ruža. Na K-2 ostavljene su tek dvije s isticanjem kardinalnih i interkardinalnih smjerova (N, E, S, W; NE, SE, SW, NW), ali su zadržane zrake pune vjetrulje (32 zrake vjetra). Kompasne su ruže ostavljene u Jonskom moru i na srednjem Jadranu, a one na sjeveru i jugu Jadrana su preinačene u pune vjetrulje. Na K-1 na sva četiri mjesta su pune vjetrulje s također punim kompasnim ružama (32 zrake). Na toj su karti, osim toga, brodovi (mletačka galija u sjevernom, a dubrovački galijun u južnom Jadranu), te ribe (po jedna u srednjem Jadranu i Jonskom moru). Svi ti za renesansnu kartografiju tako svojstveni detalji eliminirani su s karte pa ih na splitskom primjerku nema (K-2). Slično je učinjeno s mjerilom. Ono je za K-2 izrađeno likovno drukčije, te otisnuto uz donji dio karte, ali je sadržajno minimalno izmijenjeno. Na K-1 imamo: talijanske (0-100), španjolske (0-29) i njemačke milje (0-25). Suprotno tome, K-2 prvo donosi njemačke (0-25), pa španjolske (0-30), engleske i francuske (0-35), te talijanske milje (130). Dakle, izmijenjen je redoslijed mjerila, a na K-2 jedino su kao nove dodane engleske i francuske milje u jednom mjerilu.

Međutim, osim tih izmjena, a one su kako je bjelodano uočljivo, tek na razini likovnosti ali ne i sadržaja (uz izuzetak dodatka englesko-francuskog mjerila), sve je drugo na obje karte identično. To je razlog više da se ustvrdi ispravnost L. Lago - C. Rossitove i M. Kozličićeve datacije splitskog primjerka također u 1595. godinu. Naravno, uz dodatak da je ovo otisak iz nešto kasnijeg vremena, ali temeljem izvornika, ili još bolje, izvorne tiskarske ploče iz 1595. godine. Prema tome, i ovaj put je autor isti (Willem Barents), temeljni graver također (Pieter Vaiden Keer), ali je izdavač drugi. Na kraju teksta kartuše naime jasno stoji *Amstelodami, / Apud Ioannem Ianſonium*, što znači da je gore prikazano preoblikovanje iz K-1 u K-2 i tisak K-2 realizirao Nizozemac Jan (Johann; Ioannes) Janssonius (1588-1664).

Jasno je da Janssonius u doba prvotiska Barentsove karte nije mogao u njemu imati nikakva utjecaja, budući da je tada imao tek 7 godina (rođen 1588.). On je tijekom vremena postao kartograf i kozmograf, ali istinske pomake u toj djelatnosti pod njegovim imenom bilježimo tek nakon 1633., kad se potpisuje i kao kartografski nakladnik. Te godine ženidbom dolazi u vezu s Henricom Hondiusom (1587.-1637.), a taj je u kartografskom poslu (od izradbe do tiska, tj. naklade karata i atlasa) naslijedio svojeg oca Jodocusa Hondiusa (1563.-1611.). Budući da je mladi Henric Hondius od oca u nasljedstvo dobio brojne tiskarske ploče, među kojima su bile i one Gerharda Kremera Mercatora (1512.-1594.), a Mercatorove su karte početkom 17. stoljeća bile ključni i najbolji kartografski materijal ponajprije za kopno koje je njih najviše zanimalo, već 1633. godine Jan Janssonius i Henric Hondius, kao zajedničko djelo, izdaju drugi svezak Mercator-Hondiusova "Atlasa". No, Henric Hondius umire 1637. godine, pa sada sve tiskarske ploče dolaze u posjed Jana Janssoniusa. On postojećim pridružuje i druge karte, pa već 1539. izdaje monumentalni trosveščani atlas *Theatre du Monde*, koji će biti stalno proširivan i iznova tiskan, da bi pod kraj Janssoniusova života, 1662. godine, dosegao zadivljujućih 11 svezaka.¹⁴

¹⁴ A. PANDŽIĆ, 1987, 22-26; M. MARKOVIĆ, 1993, 118 i bilj. 20.

Pogleda li se struktura kartografskog materijala koji je zastupljen u Janssoniusovim izdanjima lako će se uočiti da su to pretežno tzv. kopnene karte. U Povijesnom muzeju Hrvatske (Zagreb) iz različitih izdanja Janssoniusova "Atlasa" očuvane su ove karte: "HVNGARIA REGNVM", "KARSTIA, KARNIOLA, HISTRIA / et / WINDORVM MARCHIA. / (...)", "ISTRIA / olim / IAPIDIA", "DANVBIVS, / FLVVIVS EVROPAE MAXIMVS, / A FONTIBVS AD OSTIA, / (...)." ¹⁵ Ipak, nedvojbeno je za nas najzanimljivija Mercatorova karta "SCLAVONIA, CROATIA, BOSNIA CVM DALMATIA PARTE", koju će nakon prve objave u Mercatorovoj mapi "Italia - Sclavonia - Grecia", Duisburg 1589. (21 karta), prvo tiskati njegovi nasljednici 1595. godine. ¹⁶ Nakon toga, dolaskom tiskarske ploče u posjed Jodocusa Hondiusa, pa njegova sina Henrica Hondiusa, odnosno na kraju J. Janssoniusa i drugih, bit će izdana još 40-ak puta. ¹⁷ Pri tome su redovito vršene manje ili veće dorade, nerijetko i unutar kartografskog sadržaja, pa se u većini slučajeva može govoriti ne o formalno nego o stvarno izmijenjenim i dopunjenim izdanjima.

Ako je za Mercatorovu kartu Hrvatske postojao takav interes tijekom prve polovice 17. stoljeća, jer je pretežno prikazivala kopno na kojem su se vodile ogručene borbe s Turcima, pa je već odatle postojalo razumljivo kontinuirano zanimanje za nju, s Barentsovom je plovidbenom kartom drukčije. Njezino tiskanje kao plovidbene karte u prvoj polovici 17. stoljeća teško je prihvatiti iz tržišnih razloga, a oni su čak i danas bitni čimbenici u kartografskoj produkciji. To je doba tako smanjene konjunktura na Mediteranu, a onda i Jadranu, da se Venecija i Dubrovnik, stupovi te trgovine ne samo za ovo područje, istodobno i u istoj mjeri nalaze u teškoj gospodarskoj krizi. ¹⁸ S druge strane, tu krizu u pomorskom gospodarstvu prve polovice 17. stoljeća (Dubrovnik će je osjećati čak do prve polovice 18. stoljeća) ¹⁹ ponajbolje oslikava jedan sličan pojavni oblik kartografije - priručni planovi luka (izolari). Pretežno su tretirali pomorski put Venecija - istočni Jadran - Carigrad. Među prvima je onaj iz 1571. kojem je autor Giovanni Francesco Camocio. Slijedi ga Pinargentijev iz 1573., Francov iz 1579., Degli

¹⁵ A. PANDŽIĆ, 1987, 71 (br. 28-31) i 73 (br. 40). Uz taj je katalog Povijesni muzej Hrvatske (Zagreb) separatno otisnuo umanjenu kartu "ISTRIA / olim / IAPIDIA" koju je J. Janssonius objavio 1646. godine. Dio različitih izdanja Mercatorove karte "Sclavonia, Croatia, Bosnia cum Dalmatia parte" sada je dostupan i u M. KOZLIČIĆ, 1995, 172-192 i K-153 do K-169.

¹⁶ Usp. M. MARKOVIĆ, 1993, 147 i bilj. 39-41.

¹⁷ M. MARKOVIĆ, 1993, 147-149 i bilj. 43. Na stranicama 68-69 cit. djela otisnuta je inačica te karte koju je priredio G. Blacu 1640. godine. Druge inačice vidjeti u M. KOZLIČIĆ, 1995, K-162 (iz 1621. god. na str. 185), K-155 (iz 1623. god. na str. 176), K-156 (iz 1625. god. na str. 177), K-15. (iz 1648. god. na str. 179); ISTI, 1994, karta iz 1623. godine uz mjesec spranj - kolovoz, s dvojezičnim (hrvatsko-engleskim) komentarom u prilogu. Također usp. R. GAŠPAROVIĆ, 1974, 495-503; L. LAGO - C. ROSSIT, 1979, 91-179, gdje je i sva starija literatura.

¹⁸ Za Veneciju usp. F. C. LANE, 1977. O stanju na našoj obali pod mletačkom vlašću detaljnije I. PEDERIN, 1990, a o gospodarstvu F. GESTRIN, 1975, 45-76. Za Dubrovnik toga i drugih razdoblja još uvijek su od osobite vrijednosti radovi J. LUETIĆ, 1962, 1699-1724; ISTI, 1969; ISTI, 1984; I. MITIĆ, 1988. Dubrovnik je u tom stoljeću (1667. godine) zadesio i katastrofalni potres a imao je i drugih gospodarskih problema (usp. G. NOVAK, 1970, 9-26; ISTI, 1976, 5-18). O mijenama u funkcioniranju Jadrana kao svjetskog plovidbenog puta, a to se najdirektnije odražavalo i na gospodarstvo njegovih luka, podrobnije B. KOJIĆ, 1967, 1-32. O analognom na Sredozemlju N. STRAŽIČIĆ, 1986, 15-36.

¹⁹ J. LUETIĆ, 1956, 223-224.

Oddijev iz 1584., te Rosaccijev iz 1606. godine. Prvi je naredni koji se iza njih pojavljuje slično kartografsko djelo Jacquesa Peetersa iz 1686., a tek zatim slijede dva znamenita Coronellijeva: tzv. "Mali izolar" (1688.) i tzv. "Veliki izolar" (1696.).²⁰ Dakle, između 1606. i 1686., ili punih 80 godina, nije tiskan niti jedan za tadašnje vrijeme klasični plovidbeni priručnik terestričke navigacije, ili priručni atlas planova luka, kako bi se moglo nazvati te izolare. Razlog je smanjena ili gotovo nikakva potražnja na tržištu, a ona je u svezi s pomorskom konjunkturuom. U istom tom razdoblju ipak se tiska drugo, ponešto dotjerano izdanje Barentsove karte (K-2), a ona je *par excellence* plovidbena karta! Zašto, i zašto upravo ta, a ne druga njoj slična karta?

Odgovor je relativno jednostavan. J. Janssonius djeluje u Amsterdamu. U istom je gradu 1595. gravirana i tiskana Barentsova karta. Nedvojbeno je tiskarska ploča te karte, a slično je s Mercatorovim, tijekom vremena dospjela u Janssoniusov posjed. Međutim, Janssoniusu nije potrebna plovidbena karta, budući da on pretežno, kada se radi o Europi, tretira kopno. To je uočljivo iz navedenih sačuvanih primjeraka u Povijesnom muzeju Hrvatske, odnosno po drugim našim muzejima, arhivima i knjižnicama, ali ipak ponajviše iz Janssoniusova "Atlasa".²¹ Budući da mu je očevitno bila potrebna karta koja bi povezivala karte u funkciji zemljovida, postojeću je tiskarsku ploču Barentsove karte u tom pogledu preuredio. Njemu nije potrebna *Tabula Hydrographica* (kako piše u kartuši K-1) već *TABVLA / SINVS VENETICI* (kako je preimenovao u kartuši K-2). Dakle, ne treba mu karta koja već u naslovu nosi nešto što je isključivo vezano uz more i pomorstvo (hidrografija),²² već karta koja će i naslovom biti u suglasju s drugim

²⁰ Cjelokupan kartografski materijal koji tretira naše područje iz svih tih izolara donesen je u M. KOZLIČIĆ, 1995, 120-130 (G. F. Gamocio), 136-145 (S. Pinargenti), 146-150 (G. Franco), 160-167 (A. Degli Oddi), 202-212 (G. Rosaccio), 228-230 (J. Peeters) i 231-282 (V. M. Coronelli).

²¹ U Ljubljanskoj Univerzitetnoj knjižnici postoji petoseveščano izdanje "Atlasa" iz 1656. godine (*Novus Atlas sive Theatrum Orbis Terrarum, .../ Amstelodami, Apud Joannem Janssonium, Anno 1656*). O Janssoniusu i njegovim "Atlasima" dosad najpotpunije J. KEUNIG, 1951, 71-98. Za vezu Mercator - Hondius usp. J. KEUNIG, 1947, 36-62.

²² Termin *hidrografija* je kovanica nastala iz grčkih riječi (hidro + grafo). Označuje dio zemljopisa koji proučava i opisuje vode na površini Zemlje, a u novije se vrijeme (zadnjih dva stoljeća) pretežno odnosi na morske vode. Stoga se umjesto hidrografija može rabiti i hrvatska riječ *vodopis*. S Barentsovom kartom Jadrana iz 1595. prvi je put u povijesti istočnojadranske kartografije praktično i sasvim ispravno upotrijebljen taj termin. Ipak, stvarna se hidrografija našeg područja nije znala do hidrografske izmjere 1806.-1809. godine, koju je u doba francuske uprave na ovoj obali realizirao znameniti francuski hidrograf Charles François Beautemps-Beauprè. Primjerak njegova izvomoga "Izvjješća" sa 17 planova luka (izmjera 1806. od Pirana do Splita) nalazi se u kartografskoj zbirci zagrebačke Nacionalne i sveučilišne knjižnice (sign. A-III-S¹⁸⁻⁹). To "Izvjješće" kao i nastavak kampanje 1808.-1809. (Boka kotorska - poluotok Pelješac) objelodanjeni su (usp. C. F. BEAUTEMPS-BEAUPRÈ, 1849, 32-121). Temeljem rezultata te Beautemps-Beauprèove izmjere i nedvojbeno mjestimičnih manjih sondiranja, bit će objelodanjene prve prave pomorske karte ovog mora: *Carta di cabottaggio del mare Adriatico*, Istituto geografico militare di Milano, Publicata negli anni 1822 e 1824, Milano 1824. (primjerak ima Povijesni arhiv u Zadru u svojoj zbirci karata). Također i prvi pravi peljar: *Portolano del mare Adriatico*, compilato (...) dal capitano Giacomo Marieni, Istituto geografico militare di Milano, Milano 1830. (primjerak također u Povijesnom arhivu u Zadru, a, u ratu 1991. oštećen, primjerak postoji i u knjižnici splitskog Državnog hidrografskog instituta). Naredne će se potpunije hidrografske izmjere vršiti tek pod kraj 19. stoljeća u organizaciji austro-ugarskog Hidrografskog instituta sa sjedištem u Puli. I one će rezultirati novim pomorskim kartama i peljarom. Te karte i peljar imaju u Državnom hidrografskom institutu (Split), a samo peljar i nešto karata čuva

kartografskim materijalom koji objelodanjuje u svojem "Atlasu".²³ S obzirom na takve potrebe, svoje intervencije svodi tek na kartušu i druge sitnije izmjene, uopće ne dirajući postojeći kartografski sadržaj. Stoga je nedvojbeno najpravičnije, budući da nam ostaje nepoznato kad je radio na tim izmjenama, u kontekstu svega naprijed predočenog, kao dataciju K-2 usvojiti: 1595. (1637.-1662.).²⁴

II.

Budući da je K-1 ranije detaljnije obrađena, a u kartografskom se pogledu K-2 od nje uopće ne razlikuje, korisno je pozabaviti se toponimijom na razini povijesno-zemljopisnog istraživanja. Doduše, prigodom obradbe K-1 istaknuta je njezina obalna toponimija.²⁵ Ovaj ćemo se put detaljnije pozabaviti jedino obilježnim kopnenim zalećem i to na geostrateškoj razini.

Prije svega treba primijetiti da je teško jednoznačno istaknuti kvalitetu državnih i oblasnih naziva u kopnenom zaleću. Naime, u kartografiji se ustalilo da

Pomorski muzej HRM (Split). Peljar nosi naziv *Segelhandbuch der Adria*, Hydrographischer Amte der k. und k. Kriegsmarine, II. Auflage, Pola 1906. Iz konteksta prikazanoga Barentsova uporaba termina *hidrografija* 1595. za našu je povijest kartografije revolucionarna novost (usp. D. STAJIĆ, 1990).

²³ Autoru ovoga rada, zbog nedostatka financijskih sredstava, nije moguće za ovo i druga slična putovanja obići najvažnije svjetske zbirke kartografske građe, te u njima konzultirati sva izdanja Janssoniusova "Atlasa", te tako definitivno utvrditi u kojim je sve izdanjima tiskana K-2. Stoga su gore u zagradi istaknute prva i zadnja godina tiskanja toga djela.

²⁴ Nepoznatim je ostalo da je na poleđini splitskog primjerka ove karte posebno otisnuta "Karta sjevernog Jadrana" kojoj je autor G. Keller (*G. Keller fc. 1616*). Ta je karta poznata u literaturi (L. LAGO, 1992, sv. 2, 345). Keller je autor, za povijest hrvatskog pomorstva značajnog, prikaza iz 1617. god. sukoba uskoka s Mlečanima ispred Senja (M. KOZLIČIĆ, 1993, 93 i sl. 67). Lago publicira (L. LAGO, 1992, sv. 2, 347) sličan sukob ispred Trsta. Kako je i tom grafičkom prikazu isti autor, a uz to se datira i u istu godinu (1617.), zanimljiva je usporedba brodovlja. Iz nje proizlazi da senjski prikaz doista predočuje izvorni oblik uskočkih brodica. Što se tiče navedene "Karte sjevernog Jadrana" i njezina datiranja u 1616. godinu (u donjem desnom kutu), ona može služiti tek kao *terminus post quem* za K-2. Nedvojbeno je najispravniji zaključak da je Janssonius došao u posjed tiskarske ploče i ove karte, pa najmanje dvadesetak godina nakon njezina izvornog nastanka (tj. poslije 1616. godine) tiskao s jedne strane preuređenu K-1 u K-2, a s druge strane nepreuređenu Kellerovu "Kartu sjevernog Jadrana". Nju nije ni trebalo preuređivati, budući da prikazuje široko kopneno zaleće sjevernog Jadrana, a to je bio temeljni cilj njegove kartografije. Od nama zanimljivih područja prikazana je Slovenija u cjelini. Hrvatsko je područje s prilično topografskih detalja, s osobitim isticanjem riječnih tokova, predočeno od Istre na zapadu, Drave na sjeveru (poviše je jug Ugarske), a na istok se proteže u područje današnje Bosne i Hercegovine, skoro do ušća rijeke Une i Sane, dok je na istočnom Jadranu ta istočna granica na vodotoku rijeke Krke.

²⁵ Toponimi sa K-1 obrađeni su u M. KOZLIČIĆ, 1995, 192-196, a njihova ubikacija na kraju toga djela, u *Indexu*, koji je organiziran abecedno za cijelo djelo. Budući da Barentsova karta u tom djelu nosi oznaku K-170, a planovi luka i morskih područja s naše obale K-170a, K-170b, K-170c, K-170d, i K-170e, toponimi u navedenom *Indexu* (str. 300-355) također nose iste oznake. Naime, raščlamba obalne toponimije s Barentsove karte bila bi predmetom posebne studije. Dosta komparativnog materijala sada ima u M. KOZLIČIĆ, 1995, 300-355, gdje je pobilježeno 6.859 toponimijskih likova s naše obale na kartografskom materijalu do kraja 17. stoljeća. Posebnu se pozornost skreće na činjenicu da je toponimijska građa na plovidbenoj karti, a obje inačice Barentsove to jesu, bitno drukčijih obilježja od one koju nalazimo na karti koja je u službi zemljovidna. Plovidbena karta ističe luke prema kojima se plovi i plovidbene točke (orijentire) bez koje se ta plovidba ne može zamisliti. Stoga je svaka plovidbena karta strogo funkcijska (plovidba, orijentacija na moru), dok karta kopna (kao zemljovid) može imati različite druge kvalitete. O tom zanimljivom pitanju autor priprema posebni članak.

se kvalitetno-kvantitetne razlike u toponimiji ističu različitim tipovima slova. Ovdje je Lika (*Licha*) iste razine kao što su primjerice Hrvatska ili Bosna. Kad se radi o samoj karti, Barentsa uopće ne zanima aktualna politička vlast. Ipak, u planu Valone (prvi u nizu planova smještenih u gornjem desnom dijelu karte) bilježi *La Valona in Turc-l'kia*. Da kopno nije u prvom planu ove karte, ponajbolje se vidi po broju istaknutih toponima (ukupno oko 30), dok će se niz obalnu crtu i u planovima (gore, desno) pobilježiti gotovo 120 zemljopisnih naziva različite kvalitete, što znači četiri puta više. Upravo činjenica da se ne zanemaruje kopno, dapače da se potencira kroz trgovinske komunikacijske pravce, ovu kartu, a slično je i s drugima Willema Berentsa, nedvojbeno uključuje u skupinu plovidbenih karata rađenih pod utjecajem španjolske, konkretnije katalonske kartografske škole.²⁶

Kopnena je toponimija pretežno vezana uz komunikacijske pravce koji su značajnije luke povezivali s unutrašnjošću, redovito prateći doline rijeka, dakle, one trgovinske (i vojne) koridore koji funkcioniraju tisućljećima. Prvo se uočavaju istarski, koji kreću iz Tršćanskog ili Riječkog zaljeva prema Ljubljanskim vratima. Zanimljivo je da se riječki pravac prema ovim kartama ne sugerira i u smjeru Kupe i dalje Save. O toj komunikaciji (u pravcu Kupe i Save) kazuje relativno bogatstvo toponima na području Like, odnosno u zaleđu Senja. Njihov broj upućuje na veliku frekventnost senjske luke kao ishodišta za karavansku trgovinu prema unutrašnjosti.²⁷ To je prvo specificiranje Modruša (*Modrusa*) i Prozora (*Prosor*). Analogno je s kartografiranjem toka rijeke Zrmanje (kojoj se izrijekom ne podjeljuje ime), pa rijeke pod imenom *Buzanch. fl.*, koja se vjerojatno odnosi na ličku ponornicu Ričicu, poslije koje komunikacijski dalje slijede Like, Gocka, Mrežnica, Korana, Kupa pa Sava.²⁸ U istoj je funkciji isticanje komunikacijske veze Zrmanja - Unski pravac, na kojem se izrijekom vinjetom i nazivom ističu Bihać (*Bicachi*) i Ripač (*Ripaze*). Taj prometni pravac u srednjem vijeku nazivahu *via exercitialis*, a za rijeku Unu će se bilježiti kako je to najvažnija rijeka Hrvatske (*principalissimo fiume di Croacia*).²⁹ Identičnog su značenja toponimi u zaleđu Šibenika, osobito isticanje riječnoga toka Krke, u čijem je produžetku zabilježen naziv *BO- ISSEN*, dakle Bosna.³⁰ To se pogotovo odnosi na Split, pri čemu se ponajviše misli na Klis (*Clissa*), koji je oduvijek bio svojevrsnim

²⁶ Tu svezu ističe i A. E. NORDENSKIÖLD, 1889, 50-51 (br. 11). O razlikama između katalonske (španjolske) i mletačke kartografske škole podrobnije M. KOZLIČIĆ, 1995, 26-44, 60-61, 65-69 i 91-96, te 192-196.

²⁷ O senjskoj luci detaljnije L. KOS, 1964, 279-283; V. ROGIĆ, 1954, 134-136. Za Velebitski kanal, kuda se plovilo u pravcu Senja, usp. L. KOS, 1975, 429-466. O problematici Velebita i Savi kao plovnom putu podrobnije I. BRALIĆ, 1975, 421-428; L. KOS, 1966, 28-29.

²⁸ Za Zrmanju i komunikacijski pravac preko nje nema direktne literature. Ipak, korisne se informacije mogu naći u radovima autora koji su se bavili zemljopisnim i gospodarskim položajem Zadra i Obrovca. Usp. S. TRAJLIĆ, 1965, 203-227; ISTI, 1973, 447-458; Š. PERIČIĆ, 1979, 213-232.

²⁹ Usp. T. SMIČIKLAS, 1907, 216, i 415. O Bihaću kao središtu toga prometa u srednjem vijeku podrobnije M. ANČIĆ, 1983, 125-134; ISTI, 1988, 193-230; N. BUDAK, 1989, 163-170. O posebnostima rijeke Unas detaljnije R. BOŠNJAK, 1938, 1-47; D. RODIĆ, 1956, 171-177. Za komunikacijski pravac zasad usp. H. ŠKAPUR, 1962, 181-191; ISTI, 1964, 109-123.

³⁰ O tome se dio podataka može naći u radovima o funkcioniranju šibenske luke: F. DUJMOVIĆ, 1962, 1439-1452; G. NOVAK, 1976, 133-288.

"kopnenim" vratima splitske luke prema bosanskom zaleđu.³¹ Dalje slijedi Neretvanski komunikacijski pravac, na kojem se ne uočava samo Metković (*Metcouich*), već i Gabela (*Gabella*), ali i odvojak u smjeru Ljubuškoga (*Glinbuschi*).³² Na koncu treba u istom pogledu istaknuti Boku kotorsku i njezinu vezu sa zaleđem, odnosno toponim *S. Zorzi*, tj. Sveti Đorđe (E Ulcinj), koji se u stvarnosti nalazi na desnoj obali rijeke Bojane, preko koje se ostvarivala veza sa zaleđem.

* * *

Analizom povijesnog konteksta nastanka K-1 ustvrđeno je da je njezin novotisak, K-2, nastao u bitno drukčijim okolnostima. Kartografski to su identične karte, te se u tom pogledu, premda je nedvojbeno da je K-2 novotisak K-1, može prihvatiti datacija potonje u godinu 1595. (1637.-1662.). Istodobno, primarna je funkcija K-1 bila plovidbena, tj. namjena joj je bila poslužiti pomorcima u praktičnoj terestričkoj i astronomskoj navigaciji Jadranom.³³ Suprotno tome, K-2 je iskorištena kao karta koja prikazujući Jadran predočuje ključni pomorski put Europe prema Africi i Aziji, a uz to i vezu južnih europskih područja (Balkanski i Apeninski poluotok). U Janssoniusovu kartografskom materijalu, koji pretežno prikazuje kopnena europska područja, pa i ova na jugu kontinenta, nedostajala je karta koja će ih povezati u organsku cjelinu, osobito s obzirom na dramatične događaje koji su to područje potresali u 16. i 17. stoljeću. Barentsova K-1, čijom je tiskarskom pločom raspolagao, tu je funkciju mogla ispuniti. Stoga Janssonius na njoj čini samo najnužnije izmjene u suglasju s likovnim standardima kartografije prve polovice 17. stoljeća, te je takvu tiska. Time K-2 gubi prvotnu praktično-plovidbenu funkciju, te poprima značajke karte s bitnim geostrategijskim elementima u značenju.

LITERATURA

- ALMAGIÀ, R., 1929. - Roberto Almagià, *Monumenta Italiae Cartographica. Riproduzioni di carte generali e regionali d'Italia dal secolo XIV al XVII*, Firenze.
- ALMAGIÀ, R., 1944. - Roberto Almagià, *Carte nautiche e affini dal secolo XIV al XVII esistenti nella Biblioteca Apostolica Vaticana. Monumenta Cartographica Vaticana*, svezak 1, Città del Vaticano.
- ALMAGIÀ, R., 1960. - Roberto Almagià, *Storia della Geografia*, Torino.
- ALUJEVIĆ, B., 1973. - Branko Alujević (red.), *Pejar Jadranskog mora*, Split.
- ANČIĆ, M., 1988. - Mladen Ančić, Bihacki kraj od 1262. do početka 15. st., *Glasnik Arkiva BiH*, 25, 193-230

³¹ Usp. L. KATIĆ, 1962, 267-432. O splitskoj luci i njezinu "pothranjivanju" trgovine s unutrašnjošću vidjeti V. MORPURGO, 1962, 188-205; D. KEČKEMET, 1962, 1393-1438; ISTI, 1975, 377-402.

³² O funkcioniranju pomorskog prometa na Neretvi od srednjeg do novog doba posebno D. TOŠIĆ, 1976, 37-50; ISTI, 1982, 45-78; B. SAMBRAILO, 1966, 403-418.

³³ Mogućnosti navigacije tih stoljeća (15.-19.) izvanredno su prikazane kod B. VERONESE, 1986, 57-74; ISTI, 1987, 57-76. Također usp. C. H. COTTER, 1968; B. FRANUŠIĆ, 1994; I. HEKMAN, 1990; J. B. HEWSON, 1951.

- BAGROW, L. - SKELTON, R. A., 1964. - Leo Bagrow - Robert A. Skelton, *History of Cartography*, London.
- BEAUTEMPS-BEAUPRÉ, C. F., 1849. - Charles François Beautemps-Beaupré, *Rapports sur les rades, ports et mouillages de la côte orientale du golfe de Venise. Visités en 1806, 1808 et 1809, par ordre de l'empereur, Ann. hydr.*, 32-121.
- BELLIARDI, M., 1981. - Maria Belliardi, Dagli itinerari alle carte nautiche, *Riv. Mar.*, 1, 51-71.
- BOŠNJAK, R., 1938. - Radovan Bošnjak, Dolina Une, *GGD*, 24, 1-47.
- BOŠNJAK, R., 1972. - Radovan Bošnjak, Barentsovo more, *PE*, 1, 301.
- BOTRIĆ, A., 1952. - Antun Botrić, *Peljar po Jadranu. I. dio. Istočna obala. (Od Soče do sjevernog Krfskog kanala)*, Split.
- BOTRIĆ, A., 1953. - Antun Botrić, *Peljar po Jadranu. II. dio. Zapadna obala. (Od rta S. Maria di Leuca do ušća Soče)*, Split.
- BRALIĆ, I., 1975. - Ivan Bralić, Velebit. Prilozi poznavanju i vrednovanju planine, *SZ*, 6, 421-428.
- BUDAK, N., 1989. - Neven Budak, Uloga bihačke komune u obrani granice, *HZ*, 42, 163-170.
- COTTER, C. H., 1968. - Charles H. Cotter, *A History of Nautical Astronomy*, London - Sydney - Toronto.
- ČANKOVIĆ, D., 1987a.- Dušanka Čanković, Jadranska obala na zemljopisnim kartama do početka 19. stoljeća u kontekstu razmatranja - karta kao kartografsko i estetsko djelo, *VBH*, 1-4, 45-56.
- ČANKOVIĆ, D., 1987b. - Dušanka Čanković, *Jadranska obala na zemljopisnim kartama i grafičkim listovima do početka 19. st.*, Katalog izložbe, Zagreb 1987.
- DUJMOVIĆ, F., 1962. - Frano Dujmović, Urbanistički razvoj šibenske luke, *PZ*, 2, 1439-1452.
- FRANUŠIĆ, B., 1994. - Boris Franušić, *Povijest navigacije u Hrvata*, Dubrovnik.
- GAŠPAROVIĆ, R., 1974. - Ratimir Gašparović, Mercator G., "Sclavonia, Croatia, Bosnia cum Dalmatia parte" iz 1598. godine, *Zbornik IX. Kongresa geografa Jugoslavije*, Sarajevo, 495-503.
- GESTRIN, F., 1975. - Ferdo Gestrin, Gospodarstvo in družba zahodnojugoslovanskih dežel od 15. do srede 17. stoletja, *ZČ*, 29/1-2, 45-76.
- HEKMAN, I., 1990. - Ivo Hekman, *Povijest pomorske navigacije*, Rijeka.
- HEWSON, J. B., 1951. - John B. Hewson, *A History of the Practice of Navigation*, Glasgow.
- KATIĆ, L., 1962. - Lovre Katić, Veze primorske Dalmacije kroz kliški prolaz od predhistorije do pada Venecije, *Starine JAZU*, 51, 267-432.
- KEČKEMET, D., 1962. - Duško Kečkemet, Urbanistički razvoj splitske luke, *PZ*, 2, 1393-1438.
- KEČKEMET, D., 1975. - Duško Kečkemet, Prilozi opisu i povijesti splitskog lazareta, *PZ*, 13, 377-402.
- KEUNIG, J., 1947. - Joseph Keunig, The History of an Atlas - Mercator-Hondius, *IM*, 4, 36-62.
- KEUNIG, J., 1951. - Joseph Keunig, The Novus Atlas of Johannes Janssonius, *IM*, 8, 71-98.

- KISIĆ, A., 1988. - Ankica Kisić, *Obala Hrvatske na pomorskim i geografskim kartama od 16. do 19. stoljeća*, Katalog izložbe, Dubrovnik .
- KOJIĆ, B., 1967. - Branko Kojić, Značenje Jadranskog mora kao svjetskog plovnog puta, *PZ*, 5, 1-32.
- KOS, L., 1964. - Lucijan Kos, Razvoj Senja kao slobodne luke, *NM*, 5, 279-283.
- KOS, L., 1966. - Lucijan Kos, Sava kao plovni put, *NM*, 1-2, 28-29.
- KOS, L., 1975. - Lucijan Kos, Pravno-ekonomsko značenje mora u Velebitskom kanalu, *SZ*, 6, 429-466.
- KOSTIĆ, V., 1975. - V. Kostić, *Engleska i Dubrovnik*, Beograd.
- KOZLIČIĆ, M., 1993. - Mithad Kozličić, *Hrvatsko brodogovje - Croatian Shipping - Le navi croate*, Split - Zagreb.
- KOZLIČIĆ, M., 1994. - Mithad Kozličić, *Povijesni zemljovid. Ancient Maps*. (Kalendar), Split.
- KOZLIČIĆ, M., 1995. - Mithad Kozličić, *Monumenta cartographica maris Adriatici Croatici. Kartografski spomenici hrvatskog Jadrana. (Izbor karata, planova i veduta do kraja 17. stoljeća)*, Zagreb.
- KOZLIČIĆ, M. - LOZIĆ, V., 1994. - Mithad Kozličić - Vlade Lozić, *Starije zemljopisne karte u Sveučilišnoj knjižnici u Splitu*, Katalog izložbe, Split .
- KOŽULIĆ, A. B., 1848. - Anton B. Kožulić, *Portolano dei Mari Mediterraneo, Adriatico, Arcipelego, Nero, Marmora ed Azoff*, Venezia.
- LAGO, L., 1989. - Luciano Lago, *Theatrum Adriae. Dalle Alpi all'Adriatico nella cartografia del passato (secoli X-XVIII)*, Trieste.
- LAGO, L., 1992. - Luciano Lago, *Imago Mundi et Italiae. La versione del mondo e la scoperta dell'Italia nella cartografia antica (secoli X-XVI)*, svezak 1-2, Trieste.
- LAGO, L. - ROSSIT, C., 1979. - Luciano Lago - Claudio Rossit, Le raffigurazioni della penisola Istriana negli Atlanti cinquecenteschi dell'Ortelio, de Jode e Mercatore, *ACRSR*, 9, 91-179.
- LAGO, L. - ROSSIT, C., 1980. - Luciano Lago - Claudio Rossit, *Descriptio Histriae. La penisola istriana in alcuni momenti significativi della sua tradizione cartografica sino a tutto il secolo XVIII. Per una corologia storica*, Trieste.
- LAGO, L. - ROSSIT, C., 1986. - Luciano Lago - Claudio Rossit, *Pietro Coppo. Le "Tabule"*, 1-2, Trieste.
- LAGO, L. - ROSSIT, C., 1988. - Luciano Lago - Claudio Rossit, *Theatrum Fori Iulii. La Patria del Friuli ed i territori finitimi nella cartografia antica sino a tutto il secolo XVIII*, Trieste.
- LAGO, L. - ROSSIT, C., 1990. - Luciano Lago - Claudio Rossit, *Descriptio Histriae. Le raffigurazioni cartografiche della penisola istriana e dei territori contermini*, Katalog izložbe, Trieste.
- LANE, F. C., 1977. - Frederic C. Lane, *Venice. A Maritime Republic*, Baltimore.
- LUETIĆ, J., 1956. - Josip Luetić, Najslabije razdoblje dubrovačkog pomorstva (1700-1734), *NM*, 3, 223-224.
- LUETIĆ, J., 1962. - Josip Luetić, Povijest pomorstva Dubrovačke Republike. Sažeti pregled, *PZ*, 2, 1699-1724.
- LUETIĆ, J., 1969. - Josip Luetić, *1000 godina dubrovačkog brodarstva*, Zagreb.
- LUETIĆ, J., 1984. - Josip Luetić, *Pomorci i jedrenjaci Republike Dubrovačke*, Zagreb.
- MAJIĆ, Č., 1972. - Čedomir Majić, Barents, *PE*, 1, 301.

- MARIENI, G., 1830. - Giacomo Marieni, *Portolano del Mare Adriatico*, Milano.
- MARKOVIĆ, M., 1974. - Mirko Marković, O najstarijim geografskim i pomorskim kartama Jadranskog mora, *PZ*, 12, 491-517.
- MARKOVIĆ, M., 1993. - Mirko Marković, *Descriptio Croatiae*, Zagreb.
- MITIĆ, I., 1987. - Ilija Mitić, Kada se Dubrovnik počeo nazivati Republikom, *PZ*, 25, 487-493.
- MITIĆ, I., 1988. - Ilija Mitić, *Dubrovačka Republika u međunarodnoj zajednici*, Zagreb.
- MORPURGO, V., 1962. - Viktor Morpurgo, Danijel Rodriguez i osnivanje splitske skele u XVI. stoljeću, *Starine JAZU*, 52, 188-205.
- NORDENSKIÖLD, A. E., 1889. - Ails Adolf Erik Nordenskiöld, *Facsimile-Atlas to the Early History of the Cartography with Reproductions of the Most Important Maps Printed in the XV and XVI Centuries*, Stockholm.
- NORDENSKIÖLD, A. E., 1897. - Ails Adolf Erik Nordenskiöld, *Periplus. An Essay on the Early History of Charts and Sailing-Directions*, Stockholm.
- NOVAK, G., 1970. - Grga Novak, Dubrovački potres 1667. i Mletci, *Anali ZJAZUDu*, 12, 9-26.
- NOVAK, G., 1976. - Grga Novak, O Dubrovačkoj Republici godine 1624, *Anali ZJAZUDu*, 13-14, 5-18.
- NOVAK, G., 1976a. - Grga Novak, Šibenik u razdoblju mletačke vladavine, *Šibenik. Spomen zbornik o 900. obljetnici*, Šibenik, 133-288.
- OPĆI šematizam katoličke crkve u Jugoslaviji. *Cerkev v Jugoslaviji*. 1974, Zagreb 1975.
- PANDŽIĆ, A., 1987. - Ankica Pandžić, *Stare karte i atlasi Povijesnog muzeja Hrvatske*, Katalog izložbe, Zagreb.
- PANDŽIĆ, A., 1988. - Ankica Pandžić, *Pet stoljeća zemljopisnih karata Hrvatske*, Katalog izložbe, Zagreb.
- PANDŽIĆ, A., 1993. - Ankica Pandžić, *Granice Hrvatske na zemljovidima od 12. do 20. stoljeća*, Zagreb.
- PEDERIN, I., 1990. - Ivan Pederin, *Mletačka uprava, privreda i politika u Dalmaciji (1409-1797)*, Dubrovnik.
- PERIČIĆ, Š., 1979. - Šime Peričić, Obrovac kao trgovište, *RIJAZUZd*, 26, 213-232.
- RODIĆ, D., 1956. - Dušan Rodić, Naša kraška reka Una, *NiD*, 9(5), 171-177.
- ROGIĆ, V., 1954. - Veljko Rogić, 1954, Senj - historijska važnost i suvremeno mrtvilo jedne naše luke, *Pomorstvo*, 3, 134-136.
- SAMBRALO, B., 1966. - Branko Sambrailo, Izlaz Bosne na Jadran (Klek - Sutorina), *PZ*, 4, 403-418.
- SEGELHANDBUCH der Adria, Pula 1906.
- SKOK, P., 1950. - Petar Skok, *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima. Toponomastička ispitivanja*, svezak 1-2, Zagreb.
- SMIČIKLAS, T., 1907. - Tadija Smičiklas, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Sclavoniae*, 5, Zagreb.
- STAJIĆ, D., 1990. - Dušan Stajić, *130 godina hidrografske službe na istočnoj obali Jadranskog mora*, Katalog izložbe, Split.
- STRAŽIČIĆ, N., 1986. - Nikola Stražičić, Mediteran. Prirodno-geografski i pomorsko-ekonomski aspekt, *PZ*, 24, 15-36.
- ŠKAPUR, H., 1962. - Hasan Škapur, Riječni saobraćaj na donjem toku Sane i Une, *ZKM*, 1, 181-191.

- ŠKAPUR, H., 1964. - Hasan Škapur, Komukacije Bosanske Krajine XIX. vijeka, *ZKM*, 2, 109-123.
- TOŠIĆ, Đ., 1976. - Đuro Tošić, Brštanik u srednjem vijeku, *Godišnjak DIBiH*, 21-50.
- TOŠIĆ, Đ., 1982. - Đuro Tošić, Donji tok Neretve u srednjem vijeku s posebnim ostvornom na trg Drijeva, *Hercegovina*, 2, 45-78.
- TRALJIĆ, S., 1965. - Seid Traljić, Zadar i turska pozadina od XV. do potkraj XIX. stoljeća, *RIJAZUZd*, 11-12, 203-227.
- TRALJIĆ, S., 1973. - Seid Traljić, Tursko-mletačke granice u Dalmaciji u XVI. i XVII. stoljeću, *RIJAZUZd*, 20, 447-458.
- VERONESE, B., 1986. - Bruno Veronese, La navigazione nei secoli XV e XVI - Esplorazioni, strumenti e carte nautiche, *Riv. Mar.*, 1, 57-74.
- VERONESE, B., 1987. - Bruno Veronese, La navigazione dal secolo decimosesto al secolo decimonono, *Riv. Mar.*, 4, 57-76.

Mihad Kozličić: SOME ANNOTATIONS ON THE COPY OF BARENTS' CHART OF THE ADRIATIC KEPT IN SPLIT

S u m m a r y

Two variants of the nautical chart of the Adriatic by the Dutch mariner and arctic explorer Willem Barents (1550-1597) are known in scientific literature. The first one was produced and printed in Amsterdam in 1595 (Chart 1). Being used for navigation, its function was primarily practical. On the other hand, Chart 2 from the year 1595. (1637-1662) was used as a geostrategic chart of the Adriatic and southern parts of Europe. In other words, with the invasion of the Turks, from the second half of the 16th century important military and political changes were taking place on the northern coasts of the Adriatic Sea, especially in the hinterland. As a matter of fact, a chart of this kind was missing in the "Atlases" by the Dutch Jan (Johann; Ioannes) Janssonius (1588-1664), printed in Amsterdam several times between 1637-1662. Chart 1 by Barents, which printing plate was available to Janssonius, could fulfill this function. Having made only indispensable modifications in conformity with the visual art standards in cartography of the first half of the 17th century, Janssonius published this chart. In this way, Chart 2 lost its original practical function and assumed characteristics of a chart important for its fundamental geostrategic elements. These essential problems of Chart 1 and Chart 2 are the subject of this paper.